

ROK XI Nr 4 1958

RUCH BIBLIJNY I LITURGICZNY

Ks. Witold Tyloch, Lublin

PIĘŚNI SŁUGI JAHWE W DRUGIEJ CZĘŚCI KSIĘGI IZAJASZA

I. Pieśni Sługi Jahwe

W drugiej części Księgi Izajasza, przypisywanej Deutero-Izajaszowi, a tworzącej rozdziały 40—66¹⁾, należy zdaniem współczesnych egzegetów wyróżnić cztery fragmenty (42, 1—7; 49, 1—9; 50, 4—9, (10—11); 52, 13—53:12), które ze względu na swoją treść nazwano Pieśniami Sługi Jahwe²⁾. We fragmentach tych, czyli jak je nazwaliśmy, Pieśniach ukazuje prorok przedziwną, tajemniczą i ciekawą postać, która w przyszłości ma dokonać wielkiego dzieła. Ponieważ w tekście postać ta nosi miano „sługi“, dlatego powszechnie nadaje jej się nazwę „Sługa Jahwe“.

¹⁾ Wielu egzegetów katolickich przyjmuje podział Księgi Izajasza na dwie części. Stanowisko takie np. zajmują F. Feldmann, *Das Buch Isaias, Münster im W.*, t. II 1926, 195; i E. J. Kissane, *The Book of Isaiah, Dublin 1943*, LXI. Niektórzy np. J. Fischer, *Das Buch Isaias, Bonn*, t. I 1937, 17, t. II 1939, 23; oraz A. Feuillet, *Isaie (Le livre d')*, DBS, IV 1947, 647—729, przyjmują podział księgi na trzy części przypisując Deutero-Izajaszowi tylko rozdz. 40—55.

²⁾ Por. ks. J. Archutowski, *Sługa Jahwy*, Kraków 1923, 40—65; J. Van der Ploeg, *Les Chants du Serviteur de Jahvé*, Paris 1936, 16—26; A. Vaccari, *I Carmi del „Servo di Jahve“ ultime risonanze e discussioni*, *Niscellance Biblica*, t. II, Roma 1934, 180—90; A. Feuillet, art. cyt., 698; P. Auvray, J. Steinmann, *Isaie*, (Bible de Jerusalem), Paris 1951, 15; R. J. Tournay, *Les chants du Serviteur dans la seconde partie d'Isaïe*, *Revue Biblique*, 59 (1952) 355—384, 481—512; A. Robert, *Médiaton*, DBS, V 1954, 1011—1015; H. Cazelles, *Les Poèmes du Serviteur, leur place, leur structure, leur théologie*, *RevScRel*, 43(1955) 5—55.

Nazwa ebed = sługa, występująca sześć razy w tych fragmentach, znajduje się wprawdzie także i w innych księgach Pisma św. Starego Testamentu, gdzie nadawana jest ludziom wybranym przez Boga do specjalnych zadań: patriarchom ³⁾, sędziom ⁴⁾, Mojżeszowi ⁵⁾, królom ⁶⁾, czy prorokom ⁷⁾. Tutaj jednak posiada ona specjalne znaczenie, mowa jest bowiem w Pieśniach o Słudze par excellence, którego cechą najbardziej charakterystyczną jest to, że jest on przede wszystkim Sługą Jahwe.

Przystępując do omawiania Pieśni Sługi Jahwe należy zwrócić uwagę, że w kwestii tej jednym z podstawowych zagadnień jest stosunek Pieśni do kontekstu. Od sposobu bowiem rozwiązania tego problemu, tzn. stosunku Pieśni do drugiej części Księgi Izajasza, zależy szereg dalszych konkluzji dotyczących identyfikacji postaci i misji Sługi Jahwe. Wśród uczonych panują w tej dziedzinie różne opinie i zdania ich są podzielone. Jedni bowiem jak S. Smith ⁸⁾, E. J. Kissane ⁹⁾, C. North ¹⁰⁾, R. Snaith ¹¹⁾, J. Lindblom ¹²⁾, H. H. Rowley ¹³⁾, P. Saydon ¹⁴⁾,

³⁾ Abrahamowi Rodz (26, 24); Jakubowi (Ez 37, 25).

⁴⁾ Josuemu Joz (24, 28); Gedeonowi (Sędz 6, 34); Samsonowi (Sędz 14, 6).

⁵⁾ Wjśc 14, 31; Liczb 12, 7; Powt 34, 5; Joz 1, 2; 1 Król 3, 53; 2 Król 21, 8; Sal 3, 22.

⁶⁾ Saul (1 Sam 11, 6); Dawidowi (2 Sam 3, 18; 1 Król 3, 6; 2 Król 7, 19; 1 Kron 17, 4), Ezechiaszowi (2 Kron 32, 16).

⁷⁾ Eliaszowi (2 Król 9, 36), Jonaszowi (2 Król 14, 25), Izajaszowi (Iz 20, 3).

⁸⁾ por. Isaias, Chapters XL—LV, Literary Criticism and History, London 1944.

⁹⁾ dz. cyt., t. II, LXI—LXVIII.

¹⁰⁾ por. The Suffering Servant in Deutero-Isaiah. An Historical and Critical Study, Oxford 1948, 156—188.

¹¹⁾ por. The Servant of the Lord in Deutero-Isaiah w Studides in Old Testament Prophecy, Edinburg 1950, 187—200.

¹²⁾ por. The Servant-Songs in Deutero-Isaiah. A new Attempt to solve an Old Problem, Lund 1951, 12—51, 102—104.

¹³⁾ por. The Servant of the Lord and others Essays on the Old Testament, London² 1954, 1—57.

¹⁴⁾ por. The Litterary Structure of Isaias 40—50 and the Servent Songs, Nelita Theologica, 6 (1954) 1—15.

R. J. Tournay¹⁵⁾, bronią twierdzenia, że Pieśni tych nie należy oddzielać od ich kontekstu, ponieważ stanowią one ścisłą całość z resztą tej części Księgi Izajasza (Deutero-Izajasza) i zarówno Pieśni, jak kontekst, pozostała część Księgi są dziełem tego samego autora.

Natomiast inni uczeni zajmują w tej kwestii zupełnie różne stanowisko. Należą do nich B. Duhm¹⁶⁾, S. Mowinckel¹⁷⁾, W. Rudolph¹⁸⁾, A. Vaccari¹⁹⁾, J. van der Ploeg²⁰⁾, J. Fischer²¹⁾, O. Eissfeldt²²⁾, A. Médebielle²³⁾, W. Zimmerli²⁴⁾, A. Feuillet²⁵⁾, H. Kruse²⁶⁾, U. Simon²⁷⁾, O. Procksch²⁸⁾, A. Robert²⁹⁾, A. Auvray i J. Steinmann³⁰⁾, oraz ostatnio także H. Cazelles³¹⁾. Uważają oni Pieśni Sługi Jahwe za pewną odrębną całość literacką, niezależną od kontekstu, pochodzącą od innego autora niż reszta drugiej części Izajasza (rozdz. 40—55).

Stanowisko drugiej grupy uczonych zdaje się być bardziej uzasadnione i przekonujące. A. Robert wyraża to krótko

¹⁵⁾ por. art. cyt., 366, 374, 487 n., 503.

¹⁶⁾ Das Buch Jesaja, Tübingen¹ 1925.

¹⁷⁾ por. Der Knecht zahwäs, Giessen 1921; Die Komposition des deuterojasjanischen Buches, Zeitschr. f. d. alttest. Wissenschaft, 42 (1931) 87—111.

¹⁸⁾ por. Der exilische Messias, ZAW 36 (1925) 90—114.

¹⁹⁾ p or. art. cyt., 180—184.

²⁰⁾ por. dz. cyt., 16—26, 72—82.

²¹⁾ por. Isaias 40—50 und die Perikopen vom Gottesknecht, Münster im W. 1916, 137—235.

²²⁾ por. Der Gottesknecht bei Deutero-Isaias, Halle 1933.

²³⁾ por. Médiation, DBS, III, 1938, 85—90.

²⁴⁾ por. jego art. w JTS, 1947, 160—176 (znany ze streszczenia w CBO).

²⁵⁾ por. art. cyt., 701—706.

²⁶⁾ por. Carmina Servi Jahve, VD 29/1951/195 : 206; De carminum Servi Jahve nova quadam interpretatione, VD 30/1952/341—48.

²⁷⁾ por. A Theology of Salvation, London 1953, nie oddziela on Pieśni od innych rozdziałów, lecz podkreśla mesjański charakter Sługi, dopatrując się tła pieśni w Ks. Kapł. 16.

²⁸⁾ por. Theologie des Alten Testament, Gütersloh 1950, 272 nn.

²⁹⁾ por. art. cyt. 1011n.

³⁰⁾ por. dz. cyt., 15n.

³¹⁾ por. art. cyt. 47—51.

twierdząc, że „Pieśni zostały ułożone antologicznie na podstawie treści Iz 40—55, a następnie podzielone i włączone do kontekstu, który służył za punkt wyjścia dla spekulacji ich autora, wskutek czego mają one sens jednostkowy i mesjański“³²⁾. Taki bowiem pogląd, uznający tłumaczenie Pieśni w sensie indywidualnym, jest powszechnie przyjęty w egzegezie katolickiej³³⁾. Ma on ponadto swoich zwolenników także wśród akatolików³⁴⁾.

Pieśń I (Iz 42, 1—7)

- 42, 1 „Oto Sługa mój, którego wspieram, wybrany mój,
w którym sobie upodobała dusza moja.
Ducha mego nań wylałem
aby ogłosił Prawo narodom.
- 2 Nie będzie krzyczał, ni czynił hałasu,
nie będzie słycać jego głosu na placach.
- 3 On nie złamie nadłamanej trzciny,
a knota tlejącego nie zgasi,
Lecz poda Prawo przez wiarę.
- 4 On się nie cofnie i nie załamie,
aż ustanowi na ziemi Prawo,
a w jego Prawie wyspy
pokładać będą nadzieję.
- 5 Tak mówi Bóg Jahwe,
który stworzył niebo i je rozprzestrzenił,
utwierdził ziemię i to co ona wydaje.
On daje tchnienie ludowi na niej żyjącemu
i ducha tym, którzy na niej przebywają.
- 6 Ja Jahwe wezwałem cię, w sprawiedliwości
i ująłem za rękę, stworzyłem Ciebie i dałem
na przymierze ludowi i światłość narodom,
- 7 abyś otwierał oczy niewidzącym,

³²⁾ por. art. cyt. 1012.

³³⁾ por. A. Feuillet, art. cyt., 709n; H. Cazelles, art. cyt., 6—8.

³⁴⁾ por. C. North, dz. cyt., 192—219; H. H. Rowley, dz. cyt., 49—57.

abyś wywiódł pojmanych z więzienia,
i z lochów tych co w ciemności przebywają.

Pierwsza Pieśń wprowadza Sługę Jahwę i niejako nas z nim zapoznaje. Sam Jahwe przedstawia w niej swego Sługę (wiersz 1)³⁵⁾. W jego bowiem usta wkłada autor pierwszą część tej Pieśni (wiersze 1—4). Sługa ten wybrany przez Boga, wzbogacony jego duchem ma ogłosić Prawo (mišpat). Do słowa tego IQIsa dodaje sufiks dzierżawczy 3 os. m. l. poj., podkreśla więc już tu, że chodzi tutaj o „mišpat“ Sługi, który jest tym samym co „mišpat“ Jahwe (por. 42, 4). Wybraniec Boży powołany jest do wielkiego zadania ogłoszenia Prawa narodom (Iagoim). W kontekście tym wyrażenie „Prawo“ — „mišpat“ nabiera szczególnego znaczenia. Jak słusznie pisze R. J. Tour-nay: „nie należy go tu pojmować w sensie „sprawiedliwość“ (jak za 40, 14 tłumaczy R. Snaith), czy „prawo dające upraw-nienie“ (por. 40, 27; 49, 4, tak J. Fischer, E. J. Kisane, J. Lind-blom) lub „wyrok“ (tak P. Volz, P. Auvray i J. Steinmann). W ogólnym bowiem znaczeniu termin ten oznacza moralne Prawo jahwistyczne (jak Iz 51, 4), czyli naukę moralną obja-wioną Mojżeszowi i prorokom (Ps 19 i 119). Znaczenie „mišpat“ w sensie „prawo objawione“ było już znane Jeremiaszowi 5, 4, a szczególnie 8, 7, gdzie słowo to wprowadza perykopę o torah Jahwe. Tłumaczenie tego terminu przez „religia“, proponowane przez Van de Ploega, jest także niewłaściwe, zbyt mało bowiem podkreśla aspekt moralny relacji między Bogiem i ludźmi“³⁶⁾.

Mišpat w znaczeniu nauki objawionej Mojżeszowi i proro-kom, jest jednocześnie środkiem sądu Bożego. Znaczenie takie jest także zgodne z treścią tego wyrażenia w pozostałych roz-działach (40—55) drugiej części Księgi Izajasza, gdzie podobnie jak w Pięcioksięgu mišpat oznacza prawo Boże, na mocy któ-rego Bóg sprawuje sąd i rządy na ziemi i w wieczności“³⁷⁾.

Misję swoją (w. 2—4) — ogłoszenie Prawa Bożego wszyst-

³⁵⁾ por. Ks. J. Archutowski, dz. cyt., 193; J. Fischer, Das Buch Isaias, T. II, 50; J. Van der Ploeg, dz. cyt., 27n; H. Cazelles art. cyt. 19n.

³⁶⁾ art. cyt. 364n.

³⁷⁾ por. H. Cazelles, art. cyt., 20.

kim narodom — Sługa Jahwe nie będzie prowadził z wielkim zgiełkiem, hałasem ³⁸⁾. Głos jego nie będzie się rozlegał na ulicach i placach jak głos królewskich heroldów, czy wielkich proroków ³⁹⁾ z przed niewoli. Sługa Jahwe nie będzie działał przemocą i siłą, nie będzie gwałtem narzucał Prawa, ale poda je cicho, łagodnie, poda je przez wiarę (w wierności — le'emet).

Niegdyś przez Mojżesza dał Jahwe Prawo (torah) Izraelowi. On jednak nie posłuchał tego Prawa i nie poszedł jego drogami. Teraz zaś przez swego Sługę daje Jahwe Prawo wszystkim narodom, dla których stanie się ono źródłem wielkich nadziei. Prawo to czyli „Torah Jahwe“ utożsamione jest tutaj z prawem Sługi: Torah Jahwe, jest równocześnie Torah Sługi. Sługa więc podając swoje Prawo narodom będzie jednocześnie tym, który utwierdzać będzie rządy Boże nad wszystkimi narodami. I chociaż dotąd tekst wyraźnie nie wskazuje na to, czy termin „Sługa Jahwe“ posiada tu znaczenie indywidualne, czy też zbiorowe i oznacza cały naród Izraela, jak w pozostałych rozdziałach Deutero-Izajasza (np. 41, 8—9; 42, 19—22; 43, 10; 44, 1, 2, 21; 45, 4; 48, 20) ⁴⁰⁾, to jednak „stwierdzenie, że Sługa jest wierny, pozwala wnioskować, że nie chodzi tu o Izraela, bo dla Deutero-Izajasza nie był on wierny Torze“ ⁴¹⁾.

Dotąd przemawiał Bóg-Jahwe, w wierszu 5 zabiera głos prorok i mówi o wielkiej mocy Boga, by niejako podkreślić także i od siebie to o czym była mowa oraz zwrócić jakoby uwagę czytelnika na to co nastąpi, ponieważ w następnych wierszach przemawia znowu Jahwe (w. 6—7), ukazując w dalszym ciągu wielkie misje i zadania Sługi.

Wyrażenie „przymierze ludu“, spotykane także Iz 49, 8, zdaje się wskazywać nie tylko na uwolnienie ludu wybranego,

³⁸⁾ Hebr. ys, oznacza wprost „krzyczał, wołał, hałasował“, mamy tutaj formę nifal apoc. od s'h, tak, że nie ma potrzeby wywodzić tego słowa on n's „podnosić“ (domyślne: „głos — qwl“).

³⁹⁾ W TM mamy „jarus“ (jrs) „co może pochodzić od rws“ i oznacza biegnąć tutaj jednak nie miałoby sensu, dlatego za LXX i Targ czytać należy „jaros“ („jrs“) od „rss“ co znaczy „łamać, uciskać, działać gwałtownie“.

⁴⁰⁾ por. F. Feldmann, Der Knecht Gottes, 82—86.

⁴¹⁾ por. H. Caselles, art. cyt. 21n.

ale i zawarcie Nowego Przymierza, tego o którym mówił Jeremiasz (Jer 31, 33—34). Gdy bowiem uwzględni się tło rozdz. 40—55, a zwłaszcza to że w Iz 55, 3 jest mowa o Przymierzu z wszystkimi duszami dobrej woli oraz jeśli weźmie się pod uwagę paralelizm zachodzący między wyrażeniem „narody“ i „światło narodów“ z Iz 51, 4, to zdaje się, iż jest tu aluzja wskazująca, że Nowe Przymierze Sługi nie będzie się ograniczać tylko do Izraela, ale zostanie rozciągnięte na wszystkie narody, a Sługa Jahwe będzie pośrednikiem, narzędziem w rękę Boga, w dziele „rozpowszechnienia na całym świecie monoteizmu moralnego“⁴²⁾, oraz w dziele wyzwolenia i zgromadzenia narodu izraelskiego (Iz 49, 5). Jahwe bowiem obarcza Sługę podwójną misją. Ma on być „światłem narodów“ przez podanie im swej Tory, która utożsamia się z Torą Jahwe, oraz ma być „przymierzem ludu“ przez to, że zgromadzi rozproszonych, wybawi lud wybrany z niewoli i przyniesie mu zbawienie.

Pieśń II (Iz 49, 1—9)

- 49, 1 Słuchajcie mnie, wyspy,
uważajcie ludy odległe.
Jahwe mnie wezwał z łona matki
i w matki wnętrzu nazwał imię moje.
- 2 Miecz ostry z ust moich uczynił,
ukrył mnie w cieniu swej ręki.
uczynił ze mnie strzałę zaostrzoną
i schował w swoim kołczanie.
- 3 Rzekł do mnie: Ty jesteś moim Sługą, Izraelu,
przez ciebie, będę wstawiony.
- 4 Ale ja rzekłem: napróżno się trudziłem,
na nic, bez pożytku strawiłem swe siły.
Jednakże mam swoje prawo u Jahwe,
a zapłata moja jest u Boga mego.
- 5 A teraz mówi Jahwe,
który z łona matki uczynił mnie swym Sługą,

⁴²⁾ por. R. J. Tournay, art. cyt., 378n.

abym Jakuba przywiódł do niego
i Izraela do niego zgromadził.
W oczach Jahwe jestem wślawiony,
a Bóg mój siłą jest moją.

6 On rzekł do mnie:

To mało, żeś ty moim Sługą,
masz podnieść szczepy Jakuba
i przyprowadzić rozproszonych z Izraela.
Ciebie dam jako światło narodom,
aby zbawienie moje dotarło aż do krańców ziemi.

7 Tak mówi Jahwe, odkupiciel i święty Izraela,
do wzgardzonego przez ludzi,
którym brzydzą się narody i niewolnika możnych:
Królowie ujrzą i powstaną,
a księżęta korzyć się będą,
przez wzgląd na Jahwe, który jest wierny,
Święty Izraela, wszak Ciebie on wybrał.

8 Tak mówi Jahwe:

W czasie upodobania wysłucham cię
i w dniu zbawienia będę wspierał cię.
Stworzyłem cię i dałem
jako przymierze ludowi,
abyś odnowił ziemię
i rozdzielił dziedzictwa spustoszone,

9 abyś uwięzionym rzekł „wyjdźcie“,
a przebywającym w ciemnościach „ukażcie się“.

Sługa wie, że jego rola wobec narodów pogańskich jest podobna do tej roli, jaką spełniał wobec nich naród wybrany. Wskazują na to wiersze Iz 49, 1—4. Lecz wie także, że on „wezwany z łona matki“ przez Jahwę ma jeszcze spełnić inną misję i to wobec ludu wybranego. Ma „podnieść szczepy Jakuba i przyprowadzić rozproszonych Izraela“ (49, 5—6). Uniwersalistyczna, powszechna misja wyrażająca się w podaniu Prawa narodom, -wskutek czego Sługa będzie „światłem narodów“, jest właśnie ukoronowaniem pierwszej, tj. misji jaką Sługa wypełnia wobec ludu wybranego. Obydwie zaś zostaną dokonane

w „dniach zbawienia“, za pośrednictwem Sługi, którego Jahwe stworzył i uczynił „przymierzem ludu“ (Iz 49, 8—9). Podobnie jak Izrael był lekceważony, wzgardzony i poniewierany przez obce narody, tak też i Sługa będzie „niewolnikiem możnych“. Jednakże władcy, królowie i książęta, ujrzą chwałę Sługi (Iz 49, 7). Źródłem zaś tej chwały jest Sam Jahwe, bo On, który wybrał Sługę, jest wierny w swoich obietnicach⁴³).

Pieśń III (Iz 50, 4—9)

- 50, 4 Mój Pan, Jahwe, dał mnie język biegły,
abym mógł wesprzeć strudzonego słowem pokrzepienia.
Każdego rana pobudza me uszy,
abym słuchał jak uczniowie.
- 5 Pan Jahwe otworzył mnie uszy
a ja się nie sprzeciwiałem
i nie cofnąłem się.
- 6 Lecz plecy moje podałem bijącym,
a twarz moją policzkującym.
Nie ukryłem oblicza mojego
przed zniewagami i plwaniem!
- 7 Mój Pan Jahwe wspiera mnie,
przeto nie będę się wstydził.
Dlatego oblicze moje stało się jak skała
i wiem, że nie będę zawstydzony.
- 8 Bo blisko jest ten, który mnie wspiera
i któż będzie się ze mną wadził?
Niech stanie wspólnie ze mną by zmierzyć swe siły.
Któż przeciwnikiem moim?
Niech zbliży się do mnie.
- 9 Oto Pan mój Jahwe mnie wspiera
i któż mnie potępić może?
Wszyscy oni jak szata się rozpadną,
i robactwo toczy ich będzie.

W trzeciej Pieśni przemawia Sługa, jako uczeń Jahwe

⁴³) por. J. Fischer, dz. cyt. 104nn., H. Cazelles, art. cyt., 29.

i prorok. Sługa jest więc prorokiem, bezpośrednim uczniem Jahwe. Wiernie on powtarza Jego pouczenia i objawienia, tak jak dobry uczeń powtarza słowa swego nauczyciela.

Wiersz 4c—d H. Cazelles tłumaczy: „To człowiek zmęczony, którego Słowo Boże budzi rankiem; On otwiera moje ucho, abym słuchał tak, jak uczniowie“ i wnioskuje z tego, że Sługa jako prorok wiele cierpi i przemawia jak człowiek, który dużo zdobył przez własne doświadczenie⁴⁴⁾. Ludzie go źle traktowali, podobnie jak Izraeliści źle traktowali Jeremiasza. Jak Mojżesz (Wyjśc 4, 10) i Jeremiasz (Jer 1, 6) nie byli mówcami, Sługa jest także prorokiem, który nie jest wielkim mówcą. Jest on człowiekiem słabym, zmęczonym, którego słowo Boże pobudza co rano, a jednocześnie zachęca do słuchania. On zaś odpowiada chętnie, jak to czynił Jeremiasz (Jer 20, 9. 42, 4). Sługa jest w stałym kontakcie z Jahwe, słucha go i nie stawia przeszkód, bo jest uczniem wiernym, a swoim słowem ma „wspierać utrudzonych“ (50, 4). Kiedy Jahwe otworzył mu uszy“, aby podać mu swoje słowa, Sługa nie buntował się i nie odrzucił wezwania Bożego, mimo przeciwności (w. 5), jakie go spotkają (podobnie jak Jeremiasz Jer, 4, 17)⁴⁵⁾. W działalności bowiem Sługa napotka wiele przeszkód i trudności, ale nie będzie się ukrywał, ponieważ wie, że „Jahwe go wspiera“ (w. 6—7).

Oblicze Sługi wśród przeciwności, jego postawa, będzie nieugięta, jak skała, i nikt mu się nie oprze. Nikt go nie potępi, bo nie będzie wstanie. Nikt go też nie przemoże, bo któż z nim mierzyć się może, jeśli za Sługą stoi Jahwe, który go wspiera i dopomoże Słudze swemu do zwycięstwa (w. 8—9)⁴⁶⁾.

Pieśń IV (Iz 52, 13—53, 12)

52, 13 Oto powiedzie się Słudze mojemu,
podniesie się i będzie bardzo wywyższony.

⁴⁴⁾ art. cyt., 34n. Zdanie to dzielają też J. Fischer, *Das Buch Isaias*, II, 116n. J. Van der Ploeg, dz. cyt., 10, R. J. Tournay, art. cyt., 510.

⁴⁵⁾ por. J. Van der Ploeg, dz. cyt., 19.

⁴⁶⁾ Większość uczonych przyjmuje, że Pieśń III kończy się na wier-

- 14 Jak wielu dziwiło się z twego powodu,
bo wprost nieludzko wygląd jego był zeszepeczony,
a postać jego niepodobna do ludzkiej,
- 15 tak on poświęci liczne narody.
Przed nim zamkną usta królowie,
ujrzeli bowiem co nie było spisane
i zrozumieli to o czym nie słyszeli.
- 53, 1 Kto uwierzy temu co słyszeliśmy?
Nad kim okazało się ramię Jahwe?
- 2 Wyrósł przed nim jako latorośl,
jak korzeń z ziemi wyschniętej.
Nie miał piękna ni wspaniałości,
byśmy patrzeli na niego
ani żadnego wyglądu,
abyśmy sobie w nim upodobali.
- 3 Był wzgardzony i opuszczony przez ludzi,
mąż boleści, dotknięty cierpieniem,
taki, który przed nami zakrywa oblicze,
wzgardzony i za nic uważany.
- 4 Zaprawdę nasze cierpienia on podjął
i nasze boleści nosił,
a myśmy uważali go za trędowatego,
dotkniętego przez Boga i upokorzonego.
- 5 Za nasze grzechy został on przebity
i za nasze winy zdeptany.
On został ukarany, abyśmy dobrze się mieli,
a przez jego cierpienie zostaliśmy ocaleni.
- 6 Błąkaliśmy się wszyscy jak owce,
każdy chodził swoją własną drogą,
a Jahwe dotknął go za winy nas wszystkich.
- 7 Był dręczony, lecz nie uchylał się
i nie otworzył ust swoich,

szu 9. Tak R. J. Tournay i H. Cazelles, także M. J. Lagrange, *Le judaïsme palestinien*, Paris 1931, 368; A. Vaceari, art. cyt., 223; J. Fischer, *Das Buch Isaias*, II, 115n; J. Van der Ploeg, dz. cyt., 50n.

jak baranek prowadzony na zabicie
 jak owca przed strzygącymi zamilkł
 i nie otworzył ust...

- 8 Po uwięzieniu i wyroku usunięto go,
 Lecz któż się troszczy o jego los?
 że usunięto go z ziemi żyjących,
 za grzechy ludu zadano mu śmierć.
- 9 Dano mu grób z przewrotnymi
 i z bogaczami mogiłę jego,
 choć nie popełnił żadnego gwałtu,
 a w ustach jego nie było podstępu.
- 10 Jahwe chciał, by starło go cierpienie,
 ponieważ on uczynił z siebie ofiarę przebłagalną,
 ujrzy pokolenie i przedłuży swe dni,
 a wola Jahwe przez niego się wypełni.
- 11 Za udreki swej duszy ujrzy światło i nasyci się.
 Przez swoją wiedzę, Sługa mój usprawiedliwi wielu
 i będzie nosił ich nieprawości.
- 12 Dlatego dam mu udział wśród wielkich,
 a mocarze stanowiąc będą część jego zdobyczy,
 za to, że wydał swe życie na śmierć
 i z występnyymi był policzony,
 On, który nosił nieprawości wielu,
 będzie wstawiał się za grzesznikami.

Mimo przeciwności działalność Sługi osiągnie pomyślny skutek⁴⁷⁾, udziałem zaś jego stanie się chwała i wielkość. Sługa „podniesie się i będzie wywyższony“, tak, jak wywyższony jest sam Jahwe, który jest w stałej łączności ze swoim wybranym. Po tej zapowiedzi (w. 13) chwalebne wywyższenia Sługi, czwarta Pieśń już w następnych wierszach (52, 14—15) ukazuje Sługę w stanie takiego ponizenia, że nie jest on godny człowieka. To ponizenie Sługi, którego obrazem może być upadek Izraela, wprawia wielu w osłupienie.

⁴⁷⁾ Wskazuje na to termin „yškyl“ (jaškil), hifil imperf. 3 os. m. l. poj. od „skl“.

Uniżenie to stanie się w rzeczywistości środkiem zbawienia i uświęcenia narodów. Wprawdzie w tekście nie ma wprost mowy o zbawieniu, jednakże wskazuje na to rytualny termin „jzh“ (jazzeh)⁴⁸⁾, oznaczający pokropienie ołtarze krwią ofiary przebłagalnej (Kapł 4, 6, 17). Pokropienie takie jest według Księgi Wyjścia (29, 21) przyczyną uświęcenia osób i przedmiotów. Znakiem zawarcia Przymierza Izraela z Bogiem było także pokropienie Izraelitów krwią zwierząt ofiarnych. Sługa zaś jest także „przymierzem ludu“, nowym przymierzem, które też dokona się przy tej rytualnej ceremonii przynoszącej uświęcenie i zbawienie (Wyjśc 24, 8).

W odpowiedzi na ten gest uświęcający ze strony Sługi, królowie i poganie nie znający dotąd Tory, a teraz objawionej im i podanej przez Sługę, milkną, „zamykają usta“. Słowo bowiem tu użyte nie oznacza wprost milczeć⁴⁹⁾. Królowie „zamykają usta“ przykładając rękę do ust, co było u pogan oznaką czci dla bóstwa (Job 31, 27; 1 Król 18, 18; Oz 13, 2). Uznają oni w ten sposób, na co słusznie zdaje się zwracać uwagę H. Cazelles, przez ten swój gest wobec Sługi, że ma on w sobie coś z bóstwa, po prostu, że jest Bogiem⁵⁰⁾.

Tak, jak Izrael podniósł się z upadku dzięki Jahwe, który był jego ramieniem, tak samo i Sługa podniesie się przez Jahwe „jako latorośl i jako korzeń z ziemi wyschniętej“ (w. 53,

⁴⁸⁾ Niemal wszyscy, którzy za LXX „thauumasentai“ czytają w tekście hebr. „ytmhw“ (itmehu słowo „yzh“ (jazzehl) 3 os. m. l. poj. hifil imperf. od „nzh“ (nazah) — pokropić, pryskać, w hifil także skakać) poprawiają tutaj tekst i tłumaczą „podziwiają“. Tak J. Archutowski, J. Fischer, J. Van der Ploeg, R. J. Tournay. Natomiast R. Cazelles tłumaczy „pokropi“ w sensie „poświęci“. Można tu bowiem przyjąć rytualny sens tego wyrażenia, jaki zawsze w Biblii posiada. Ma ono wprawdzie jeszcze inne znaczenia, które podaje H. H. Rowley (The unity of the Bibel, London 1943, 104, n. 8), jednakże w tym miejscu sens rytualny zdaje się być najbardziej uzasadniony, ponieważ w tekście tym spotyka się inne jeszcze wyrażenia rytualne np. „sm“ (‘asam). Zob. też H. Cazelles, art. cyt., 33n.

⁴⁹⁾ Hebr. „qps“ (qaphas) odpowiada akad. k-p-s co oznacza — ścisnąć, ściągać, zamykać.

⁵⁰⁾ art. cyt., 35.

1—2). Jednak widok jego nie jest piękny, nie ma na co wprost spojrzeć, bo Sługa stał się mężem boleści, który wziął na siebie, choć sam niewinny, wszystkie występki i cierpienia ludzkie. Za grzechy został przebity i zdeptany, a dzięki jego męce wszyscy zostali uzdrowieni. Jahwe bowiem dotknął go za winy wszystkich (w. 53, 3—6).

Prawo Boże, nadane narodowi wybranemu przez Jahwe, nie zostało zachowane przez Izraelitów. Wykroczenie to stało się przyczyną ukarań Sługi. Jako baranek został on wzięty osądzony i za „grzechy ludu zawiedziony na śmierć“ (w. 53, 7—9). Sługa bowiem spełni misję nieznaną dotąd w starożytności i w Starym Testamencie. Stanie się on ofiarą przebłągalną „sm“ (‘aşam) za grzechy wszystkich. Poganie dotychczas nie byli świadomi swych win, jednakże i za nich Sługa składa taką ofiarę. Teraz zaś będą oni wyznawać swoje winy, ponieważ dzięki śmierci zadośćuczynnej i wstawiennictwu Sługi, nawrócą się oni do Jahwe (w. 53, 10).

Skutkiem trudów i udręki Sługi⁵²⁾ będzie to, że „ujrzy pokolenie i przedłuży swe dni“. Zwrot ten stanowi formułę zaczerpniętą ze stylu dworskiego, mającą oznaczać szczęście. Ujrzy on także „światło“⁵³⁾ i nasyci się“, będzie w chwale u Boga i oświecony przez niego, przez swoją wiedzę, którą jest przede wszystkim poznanie Boga i jego nakazów (por. Oz, 4, 1—2), sam będąc mężem sprawiedliwym, „usprawiedliwi wielu“, bo nosił ciężary ich win (53, 10—11). Za te ofiary i trudy spotka Sługę nagroda, jego miejsce będzie wśród wielkich, a mocarze staną się częścią jego łupu jako zwycięzcy! Ci wszyscy, do których odnosiła się działalność Sługi, będą mu poddani. Sługa będzie wyniesiony ponad wszystkich władców ziemskich i będzie nad nimi sprawował władzę królewską⁵⁴⁾. Sługa więc będzie królem i podobnie jak władcy starożytnego

⁵¹⁾ „sm“ (‘aşam) było ofiarą zadośćuczynną, składaną Bogu za nie-dobrowolne wykroczenie przeciw Prawu Bożemu (Kapl 6, 15n; 7 ln; 14, 12; 1 Sam 6, 3).

⁵²⁾ Hebr. „ml“ (‘amal).

⁵³⁾ Wyrażenie światło występuje w LXX i 1 QIsa.

⁵⁴⁾ por. H. Cazelles, art. cyt., 46.

Wschodu, których uważano za pośredników i przedstawicieli narodu wobec bóstwa, przez swoje rządy będzie wstawiał się u Boga za swymi poddanymi, by im zapewnić sprawiedliwość i pomyślność, On, który cierpiał za winy wszystkich, będzie „wstawiał się za grzeszników“.

PIESNI SŁUGI JAHWE W DRUGIEJ CZĘŚCI KSIĘGI IZAJASZA

II. SŁUGA JAHWE W „PIESNIACH“

Zapoznawszy się z treścią Pieśni Sługi Jahwe możemy poświęcić więcej uwagi pewnym cechom charakterystycznym Sługi, którymi odznacza się on w omawianych fragmentach.

1. *Sługa Jahwe — prorokiem*

Pieśni ukazują Sługę jako *proroka*. Głównym zaś jego zadaniem, o którym Pieśni mówią jest nauczanie ⁵⁵⁾. Sługa naucza. Jest światłem narodów ⁵⁶⁾. On ma wiedzę „d't“ (da'at), z niej czerpie i dzięki niej mówi, podając naukę usprawiedliwiającą wielu ⁵⁷⁾. Nie naucza on jednak jak inni prorocy wśród zgiełku i gwaru, ale podaje swoją naukę cicho, bez rozgłosu, tak, jak to czynili nauczyciele mądrości.

Jeśli chodzi o treść, to nauka Sługi pozostawia na uboczu perspektywy narodowe i tradycyjne instytucje judaizmu, a koncentruje się głównie na moralności stojącej w ścisłym związku z monoteizmem. Takie ujęcie, jednakże pod kątem narodowym i doczesnym cechowało również uczonych, mędrców, którzy swoją naukę, wiedzę (d't) nazywali także „torah“ lub „mišpat“. Nie znaczy to bynajmniej, że nauka Sługi nie ma w swej treści nic oryginalnego ⁵⁸⁾.

Specjalne wybranie Sługi, tak silnie i dobitnie podkreślone w tekście, wskazuje na to, że jest on kimś więcej niż nauczy-

⁵⁵⁾ por. Iz. 49, 2.

⁵⁶⁾ Iz 52, 6.

⁵⁷⁾ Iz 43, 11.

⁵⁸⁾ por. A. Robert, art. cyt., 1012.

ciele mądrości i prorocy. On godnością swoją przewyższa innych proroków i nauczycieli. Nagromadzenie zaś w tekście wyrażań mówiących o specjalnym wybraniu Sługi przez Boga⁵⁹⁾ wskazuje na to, że jest on postacią wyjątkową, charyzmatyczną, nie tylko prorokiem, ale przedmiotem i treścią pro-roctwa, bo przeznaczenie Sługi jest tajemnicą zamierzoną przez Boga.

2. Sługa Jahwe — królem

Pieśni wskazują także, wprawdzie nie bezpośrednio, na to, że Sługa Jahwe jest *królem*⁶⁰⁾. Zestawienie Iz 42, 1 z Iz. 11, 2 oraz Iz 53, 2 z Iz 11, 1, 10 zdaje się ponadto wskazywać na to, że według autora Pieśni, Sługa był ową latoroślą, zapowiadaną, wyrosłą z różdżki Jessego, a więc potomkiem Dawida. „Stanowi to — zdaniem A. Feuillet — połączenie nauki Pieśni Sługi Jahwe z klasyczną nauką proroków o Mesjaszu Dawidowym“⁶¹⁾. Jednakże królewska godność Sługi nie ma w sobie nic doczesnego prócz pochodzenia od Dawida. Autor nie pokładał już wielkich nadziei w tej niegdyś sławnej dynastii. Dlatego stara się oddalić od Sługi wszelką działalność polityczną. Ta bowiem nie dałaby się pogodzić z powołaniem do tajemnicy ofiary prześlągalnej, której królowie i ich poddani składać będą hołdy. Jak Cyrus był zdobywcą ówczesnego świata, tak i Sługa będzie nowym Cyrusem, do którego będzie należał cały świat, jednakże nie w dziedzinie politycznej, ale w religijnej i w porządku duchowym (Iz 42, 1 por. z 45, 1. 3. 4. 13; 49, 1 z 48, 15), ponieważ Sługa jako król zdobył swe panowanie i królestwo nie przez wojny, ale przez ofiarę samego siebie.

3. Sługa Jahwe — pośrednikiem

Według nauki Pieśni Sługa jest więcej niż prorokiem czy królem. Jest on *pośrednikiem* tak, jak Abraham (Rodz 18, 25n;

⁵⁹⁾ por. Iz 42, i. 6; 49, 5.

⁶⁰⁾ por. V. de Leeuw. De Koninklijke Verklaringy van Ebed-Jahweh-Zangen, Ephem Teol Lov 28/1952/449-71; J. Coppens, Nieuw Licht over de Ebed-Jahweh-Zangen, Analecta Lovaniensia Biblica et Orientalia, Louvain 1950, 7—15.

⁶¹⁾ Art. Richesses du Christ, RevScRel, 35/1948/417 n.

20, 7), Mojżesz (Wyjśc 5, 22; 17, 4n; 32, 11—14), Samuel (1 Sam 7, 8; 12, 19: 23; 15, 11), Eliasz (1 Król 17, 20), Elizeusz (2 Król 4, 33; 14, 17), Amos (Am 7, 1—6), Izajasz (Iz 37, 4), Jeremiasz (Jer 7, 46; 11, 14; 14, 11; 15, 1; 37, 5), czy inni patriarchowie i prorocy. Jest on pośrednikiem wyjątkowym, bo nie ogranicza się tylko do modlitwy za lud, jak tamci, ale do swojej modlitwy dołącza ofiarę i to nie ze zwierząt, ale z samego siebie — dobrowolną ofiarę własnego życia złożoną za innych ludzi.

Sługa Jahwe — ofiarą przebłągalną

Pieśni podejmują niejako ideę substytucji znaną na Wschodzie Starożytnym⁶²⁾ i w Starym Testamencie (Rodz 20, 13, 22; Sam 21, 2—10; Ps 49, 8. Kapł 4—5; 14, 12—31; 16; 17, 11)⁶³⁾. Idea ta była podstawą przepisów odnoszących się do wykupu pierworodnych jak i całej liturgii z rozdz. 4—5 Księgi Kapłańskiej.

Ofiara Sługi jest *ofiarą przebłągalną*, zadośćuczynieniem zastępczym, „*ašam*“. Ofiarę tę składano za winy niedobrowolne wobec Prawa Bożego. Podkreślała ona religijny charakter przewinienia⁶⁴⁾. Sługa niewinny, jak baranek paschalny, obarczony został przez Boga grzechami jego ludu i wszystkich narodów. W męczeństwie i śmierci Sługi, stanowiących istotę jego ofiary przebłągalnej, wyraża się jednocześnie idea kapłaństwa i idea wstawiennictwa prorockiego, która wyrażała się, jak wyżej wspomniano, w modlitwie. Ofiara z samego siebie złożona, jest doskonałą syntezą tych dwóch elementów⁶⁵⁾, a jednocześnie przyczyną usprawiedliwienia i uświęcenia licznych narodów (Iz 53, 11). Ofiara ta nabiera specjalnego znacze-

⁶²⁾ por. S. H. Hocke, *The Theory and practice of substitution*, *VetTest* 2 (1952) 2—17; J. J. Stamm, *Die Leiden der Unschuldigen im Babylon und Israel*, Zurich 1946.

⁶³⁾ por. D. Schoetz, *Schuld und Sühnopfer im A. T.*, Breslau 1930 108; A. Metzinger, *Die Substitutionstheorie und das alttest. Opfer*, *Biblica* 21 (1940) 157—87; 247—72; A. Médebielle, art. cyt. 59.

⁶⁴⁾ por. A. Médebielle, art. cyt. 59 n., 353—77.

⁶⁵⁾ por. W. Eichrodt, *Theologie des A. T.*, t. III, 121.

nia jeśli zwróci się uwagę, że składa się na Sługę Dawida utożsamiany przez tradycję żydowską, której wyrazem są Targumy, z Mesjaszem ⁶⁶⁾.

5. *Sługa Jahwe — drugim Mojżeszem*

Z pieśni można również wysnuć wniosek, że Sługa Jahwe jest odpowiednikiem Mojżesza, zwanego także sługą (Wyjść 4, 10; 14, 31; Liczb 11, 11; 12, 7; Powt Pr 3, 24; 36, 5). Podobnie jak Mojżesz dał „torah“ i „mišpat“ Izraelitom, tak Sługa przyniósł je i dał wszystkim narodom. Mojżesz także odznaczał się obfitością Ducha Bożego (Liczb 11, 25—29; 12, 6—8; por. z Iz 42, 1 i 50, 4—9) i wstawiał się za swych grzesznych braci (Wyjść 32, 11. 13. 32; 33, 12—16; 34, 9; Liczb 11, 11—15; 14, 13—19; 16, 2; 21, 17; Powt Pr 9, 18—20. 10, 10—11; Jer 15, 1). Mojżesz był fundatorem Przymierza z Bogiem i religii, które obejmowały naród wybrany. Sługa będzie też pośrednikiem i fundatorem Przymierza, ale nowego i obejmującego całą ludzkość i wszystkie narody (Iz 42, 6) ⁶⁷⁾.

6. *Sługa Jahwe — kapłanem.*

Treść Pieśni nie pozwala na to, aby — jak sądzi J. Van der Ploeg — wprost wysuwać z niej wniosek, że Sługa Jahwe jest *kapłanem*. O tym Pieśni mówią, ale pośrednio. „Nie należy zbyt podkreślać kapłańskiego charakteru Sługi, ponieważ jego kapłaństwo nie jest kapłaństwem znanym przez Żydów. Sługa nie zabija się, nie skrapia swego ołtarza własną krwią, tak, jak kapłani żydowscy skrapiali ołtarz w świątyni krwią zwierząt ofiarnych. Dla nas, którzy żyjemy po wypełnieniu nie ulega wątpliwości, że chodzi tu o kapłaństwo mesjańskie. Żydzi nie znali ofiar ludzkich, ani kapłanów, którzy składali siebie w ofierze lub cierpieli za drugich. Jeśli więc można mówić, że Pieśni ukazują Sługę jako kapłana, to tylko w tym sensie, że doktryna ta jest zawarta implicite w IV Pieśni, mimo, że nie ma w niej wyraźnie mowy o Słudze jako kapłanie“ ⁶⁸⁾.

⁶⁶⁾ por. J. Van der Ploeg, dz. cyt., 153.

⁶⁷⁾ por. A. Feuillet, Isaie, IV, 713.

⁶⁸⁾ dz. cyt., 199.

7. *Sługa Jahwe — Mesjaszem.*

Obok tych cech zauważyć trzeba, że według nauki Pieśni Sługa Jahwe jest przede wszystkim *Mesjaszem*. Jest to zdanie powszechnie przyjęte w egzegezie katolickiej⁶⁹). Żadna bowiem ze znanych z historii Izraela postaci, nie mogła być typem Sługi, gdyż nie było w Izraelu takiej osobistości, która by mogła być prorokiem, królem, nauczycielem ludu, a jednocześnie jako wybrana przez Jahwe i miła Bogu Ofiara, oddała swoje życie za występki narodu. Te cechy przewyższają zwykłe możliwości ludzkie. Wyższość ta zdaje się być dowodem, że prorok, autor Pieśni, nie chciał ukazywać w postaci Sługi żadnej osobistości historycznej, ale miał nią być w przekonaniu proroka właśnie przysły Mesjasz. On to bowiem miał według tradycji żydowskiej połączyć w sobie godność królewską, kapłańską i prorocką. W osobie Sługi ukazuje się jednak postać Mesjasza cierpiącego. Jest to rys dotąd nieznany Staremu Testamentowi. W planach Bożych istotę zapowiedzianego zwycięstwa nad „nasieniem węża“ (Rodz 3, 15) tj. szatanem, miały właśnie stanowić cierpienia i śmierć Mesjasza⁷⁰). Sługa zaś jest tym, który dobrowolnie przyjął na siebie cierpienie i śmierć, by stać się ofiarą zastępczą za ludzi i przebłagać Boga, czyli spełnia to właśnie dzieło, jakiego miał dokonać Mesjasz! Sługa Jahwe dokonuje tego dzieła i to nie tylko dlatego, że jest ofiarą i żertwą ofiarną, nie tylko dlatego, że jest królem, pośrednikiem, kapłanem, który przekazuje odpuszczenie win, ale dlatego, że jest on Mesjaszem, a nawet więcej, że jest on samym Bogiem⁷¹).

Ks. WITOLD TYLOCH

⁶⁹) por. F. Feldmann, *Der Knecht Gottes*, 189—202, *Das Buch Isaias*, t. II, 25—27; J. Fischer, *Das Buch Isaias*, t. II, 10—21; Ks. J. Archutowski, dz. cyt., 172—92; J. Van der Ploeg, dz. cyt., 190—200.

⁷⁰) por. F. Feldmann, *Der Knecht Gottes*, 194; Ks. J. Archutowski, dz. cyt., 176—80; R. J. Tournay, art. cyt., 502—507; A. Médebielle, art. cyt., 92.

⁷¹) Podkreśla to słusznie R. Press, *Der Gottesknecht im Alten Testament*, ZAW 67 (1955) 67—99, 76. Łączy on naukę Pieśni z Psalmami mesjańskimi. Zwraca na to też uwagę H. Cazelles, art. cyt., 34.